

HISTORICA

REVUE PRO HISTORII A PŘÍBUZNÉ VĚDY

ROČNÍK 4

2013/2

UNIVERSITAS
OSTRAVIENSIS
Facultas Philosophica

REDAKČNÍ RADA

Prof. PhDr. et dr. h. c. Milan Myška, DrSc. (*předseda, Ostravská univerzita v Ostravě*)
 Prof. PhDr. Aleš Zářický, Ph.D. (*místopředseda, Ostravská univerzita v Ostravě*)
 Mgr. Jiří Brňovják, Ph.D. (*tajemník, Ostravská univerzita v Ostravě*)
 Prof. Gary B. Cohen (*University of Minnesota, Minneapolis, USA*)
 Prof. zw. dr hab. Wacław Długoborski (*Muzeum Holokaustu, Oświęcim, Polsko*)
 Prof. zw. dr hab. Ryszard Kaczmarek (*Uniwersytet Śląski, Katowice, Polsko*)
 Prof. PhDr. Jan Keller, CSc. (*Ostravská univerzita v Ostravě*)
 Prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc. (*Univerzita Karlova v Praze*)
 Doc. PhDr. Marián Skládany, CSc. (*Univerzita Komenského, Bratislava, Slovensko*)
 Dr hab. Janusz Spyra (*Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polsko*)
 Doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D. (*Slezská univerzita v Opavě*)
 Prof. PhDr. Josef Válka, CSc. (*Masarykova univerzita, Brno*)
 Prof. PhDr. Vladimír Wolf, CSc. (*Slezská univerzita v Opavě*)

REDAKČNÍ KRUH

Prof. PhDr. Lumír Dokoupil, CSc. (*Ostravská univerzita v Ostravě*)
 Prof. PhDr. Tomáš Krejčík, CSc. (*Ostravská univerzita v Ostravě*)
 Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc. (*Univerzita Karlova v Praze*)
 Prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (*Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem*)
 Doc. PhDr. Bohumír Smutný, Dr. (*Moravský zemský archiv v Brně*)
 Doc. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D. (*Masarykova univerzita, Brno*)
 PhDr. Jan Hájek, CSc. (*Historický ústav AV ČR, Praha*)
 PhDr. Jana Macháčová, CSc. (*Slezské zemské muzeum, Krnov*)
 PhDr. Daniela Rywíková, Ph.D. (*Ostravská univerzita v Ostravě*)
 Mgr. Jana Grollová, Ph.D. (*Ostravská univerzita v Ostravě*)

OBSAH

ČLÁNKY A STUDIE

- JAROSLAVA SMETANOVÁ
 129 Svůj k svěmu a české dítě do české školy
 Činnost českých ochranných spolků na příkladu
 Národní jednoty pro jihozápadní Moravu a Národní
 jednoty pošumavské
 ARKADIUSZ MARKOWSKI
 152 Chełmek – Bafovo polské tovární město

MATERIÁLY

- DAVID PINDUR
 165 Ku zpovědi a přijímání velebné svátosti jíti by se
 zdráhati měli... Pramen k problematice rekatolizace
 města Strumień v 17. století
 JIŘÍ ŠÍL
 176 Ne národní buditel, ale budovatel stavby národa.
 Osobnost středoškolského pedagoga
 Vincence Praska pohledem jeho žáka
 IGOR LISOVÝ
 187 Z popularizační palety profesora Pavla Olivy, DrSc.
 (k 90. narozeninám učenice, pedagoga, překladatele
 a popularizátora antického starověku)

OBZORY

- HANNA KUROWSKA
 195 Stan badań nad historią kultury w Polsce
 w XX i na początku XXI wieku

LITERATURA

- Recenze
 225 PINDUR, David – TURÓCI, Martin a kol.: *Ślachta
 na Kysuciach a jej susedia*. Čadca – Český Těšín –
 Žilina : Muzeum Těšínska, Kysucké muzeum v Čadci,
 Považské muzeum v Žiline, 2012, 263 s.
 ISBN 978-80-86696-26-3 (Muzeum Těšínska),
 978-80-970780-1-0 (Kysucké muzeum v Čadci).
 (Jana Knapíková)
 226 GRULICH, Josef: *Migrace městského a vesnického
 obyvatelstva v Farnost České Budějovice 1750–1824*.
 Monographia historica, 13. Jihočeská univerzita
 v Českých Budějovicích : České Budějovice 2013,
 392 s. ISBN 978-80-7394-374-5. (Radek Lipovský)
 229 *Zprávy o literatuře*
 244 KRONIKA

Chelmek – Baťovo polské tovární město

ARKADIUSZ MARKOWSKI

Markowski, Arkadiusz: Chelmek – Baťa's Polish Company Town

The study is concerned with the establishment of a modern shoe manufacturing plant in the Polish town of Chelmek in the 1930s. The factory used to be a part of the international shoemaking group Baťa. The study first looks at the early years, which were associated with difficulties of building a manufacturing plant in Chelmek, and then goes on to describe the subsequent success of production of the factory on the Polish market, which was stopped only by the German invasion of Poland in 1939. The study further examines the dramatic history of the factory during World War II, as well as its fate in the second half of the 20th century as a nationalised firm, until the ultimate closure of the factory in the early 21st century. The memory of the activities of the firm Baťa in Chelmek is still very much alive.

Keywords Baťa * Poland * Chelmek * shoemaking industry * Bata-Villes * World War II * Nationalisation * 20th Century

Contact Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau; amarkowski@seznam.cz

Před II. světovou válkou Baťův koncern velmi rychle expandoval do světa a zakládal nové pobočky. Z nich se stávala tovární města s typickou „baťovskou“ infrastrukturou a názvy některých z nich připomínaly firmu a jejího zakladatele, resp. nástupce. Jako velmi zajímavý a signifikantní příklad může posloužit nizozemský Batadorp, popř. Chorvatské Borovo Naselje (dnes součást Vukovaru), slovenské Baťovany, indický Batanagar. A tento firemní trend se přirozeně nevyhnul československému sousedu, Polsku. Na území dnešního Polska můžeme najít tři města, jejichž dějiny jsou úzce spjaty se jménem světoznámé obuvnické firmy Baťa a která před II. světovou válkou značně přispívala k rozvoji Baťova koncernu: Otmęt, Radom a Chelmek. Otmęt (něm. Ottmuth, dnes součást Krapkowice v Opolském vojvodství) se nacházel na tehdejšího území německého Horního Slezska.¹ Závod v Radomi v centrálním Polsku (dnes v Mazovském vojvodství) byl zprovozněn teprve několik týdnů před vypuknutím druhé světové války. Z tohoto pohledu tedy můžeme konstatovat, že průkopníkem Baťova působení na území Polska bylo právě třetí jmenované město – Chelmek. Proto jsme si také tuto lokalitu zvolili za cíl svého příspěvku.

¹ SOLLOCH, Piotr: Baťa v Otmętu, k. ú. Krapkowice, Polsko. In: DROPPOVÁ, Zoja – MIKLOŠ, Peter: *Budúcnosť miest s monofunkčným priemyslom : Príklady baťovských miest*. Bratislava 2006, s. 19; ORŇÁKOVÁ, Ladislava: Baťa satellite towns around the world. In: KLINGAN, Katrin – GUST, Kerstin: *A Utopia of Modernity*. Zlín – Berlin 2009, s. 117–135.

Velké problémy se však dnes vyskytují zejména při studiu archivního materiálu. Tento se do dnešních dnů buď nedochoval, nebo je případně jeho podstatná část dosud nezpracovaná, a tudíž badatelsky nepřístupná. Chybí především archiválie z 30. a 40. let 20. století. V případě Chełmka rovněž neexistuje monografie k jeho dějinám, a již vůbec ne k dějinám samotného baťovského závodu. Dosavadní literatura existenci továrny v Chełmku nezatajuje, ale současně se jí již více nevěnuje.² Výzkum zmíněné problematiky se tedy nachází v počátcích. Badatelské výzvy se ale již chopili první zájemci – v této souvislosti je nezbytné uvést velmi zajímavou diplomovou práci Lukasse Płatka *Obuvnický průmysl v Chełmku v letech 1932–1947*, která na základě výzkumu archivních pramenů nalezených v katovickém státním archivu (Archiwum Państwowe w Katowicach) přináší zejména velmi cenné statistické údaje. Pozoruhodný materiál na svých internetových stránkách poskytuje Miejski Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji v Chełmku, nalezneme zde zejména dobové fotografie, vzpomínky pamětníků, články atd.³

* * *

Chełmek je polské město, které se nachází na jihu Polska poblíž bývalého koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau, v západní části Malopolského vojvodství. První zmínka o Chełmku pochází z roku 1414. Obec pravděpodobně vznikla v souvislosti s ochranou obchodní cesty vedoucí z Krakova do Slezska a přechodu přes řeku Przemszu, protože tam se nachází nejstarší část obce. V dalších letech se obec rozrůstala podél cesty severním a východním směrem. Spolu s výstavbou Severní dráhy z Vídně do Krakova (1856), která vedla přes Chełmek, a také regulací řek Przemszy a Visly obec získávala na významu. Obyvatelé Chełmka od té doby pracovali jako železničáři a voráři, kteří na vorech a posléze na bárkách převazovali nejprve stavební materiál a později uhlí do Krakova a Sandomerze. Zdejší lidé také hledali zaměstnání v okolních dolech Libiąża a Jaworzna. Roku 1921 zde byla uvedena do provozu ještě parní pila.⁴

Po mnoho století byl Chełmek tedy pouze malou, chudou a bezvýznamnou vesničkou. Až příchod Tomáše Bati roku 1931 přinesl velké změny. Vesnička se v krátké době proměnila v malé průmyslové město s moderním obuvnickým závodem, ve kterém našli zaměstnání jak obyvatelé Chełmka, tak i lidé z okolních obcí. Přestože se počet obyvatel díky nově přichozím za pouhých pět let téměř zdvojnásobil (v roce 1931 zde žilo 1 580 obyvatel), městem se stal Chełmek až v roce 1969.⁵ Vzrůst významu města dokládá nejen dostavba Lidového domu, ve kterém své útočiště našel místní obecní úřad, ale rovněž rozvoj společenského života místních obyvatel. Z iniciativy závodu vznikl hasičský sbor a sportovní klub, čítárna, spolek Polského červeného kříže, Svazu záložníků, Společnosti katolické mládeže, Kroužek Ligy protivzdušné obrany či Kroužek Mořské a koloniální ligy. Dodatečně bylo dostaveno sportovní hřiště, tenisové dvorce, bazén, lyžařský můstek, hokejové hřiště a kuželna.⁶

² Z mimořádně bohaté produkce srov. aktuální publikaci ŠEVEČEK, Ondřej – JEMELKA, Martin (eds.): *Company Towns of the Baťa Concern : History – Cases – Architecture*. Stuttgart 2013 – jedná se o sborník příspěvků z konference *Company towns of the Baťa Concern*, která se uskutečnila v březnu 2011. Ke zmínce o Chełmku viz studii JEMELKA, Martin: *Ottmuth (Otmęć) : A German Outpost of Batism?* (s. 103–128).

³ Dostupné on-line na <http://moksir.chelmek.pl/> (cit. 11. 10. 2013).

⁴ PACTWA, Franciszek: *Opracowanie*. HEBDA, Halina: *W widłach Wisły i Przemszy*. Dostupné on-line na http://moksir.chelmek.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=70&Itemid=70 (cit. 11. 10. 2013).

⁵ Informace o dějinách města dostupné on-line na <http://www.chelmek.pl/> (cit. 11. 10. 2013).

⁶ *Problem szewski w Polsce*. Chełmek 1935.

V roce 1936 se díky iniciativě místního kněze Eugeniusze Wcisły a za vydatné finanční podpory místního závodu také podařilo dostavit kostel, v roce 1938 byla uvedena do provozu nová mateřská škola a závodní učiliště. Prudký rozvoj obce zastavila až druhá světová válka.⁷

Když v roce 1931 odkoupil Tomáš Baťa (1878–1932) od knížete Adama Zygmunta Sapiehy za 1,2 milionu zlotých pozemek o velikosti 986 ha, začal na něm stavět svoji továrnu a sídliště pro její zaměstnance.⁸ Co jej vedlo k tomu, že si pro stavbu vybral právě tuto, a ne jinou lokalitu na území Polska, přesně nevíme. Předpokládáme, že o volbě této lokality rozhodla zbudovaná železniční dráha Vídeň – Lvov a silnice z Krakova do Slezska, poblíž vesničky se nacházející splavné řeky Przemsza a Visla, neúrodná (a proto levná) půda a konečně také dostatečné množství levné pracovní síly. Svou roli sehrál i fakt, že se jednalo o lokalitu ne příliš vzdálenou od mateřského podniku ve Zlíně, obec se totiž nacházela na okraji průmyslového Horního Slezska a od Krakova byla vzdálena zhruba 50 km. Všechny výše uvedené důvody tak měly zřejmě rozhodující vliv na to, že se Baťa rozhodl stavět právě tam.

Svou činnost na území Polska začal Baťa již koncem 20. let 20. století, když v roce 1929 založil akciovou společnost pod názvem *Polska Spółka Obuwnicza „Baťa“* se sídlem v malopolském Krakově. Tato společnost měla nakupovat a prodávat všechny druhy obuvi i materiály a suroviny nutné k jejich výrobě. Společnost byla oprávněna zakládat pobočky a obchody na území celého Polska i za jeho hranicemi. Výše počátečního závodního kapitálu činila 250 000 zlotých, v roce 1932 byla navýšena nejprve na 1 000 000 zlotých, a v 1935 dokonce na 3 000 000 zlotých. Předsedou společnosti se stal samozřejmě Tomáš Baťa, zakladatel československého obuvnického komplexu. Jeho zástupci na území Polska byli jmenováni Samuel Horowitz a Zygmunt Bilewicz, kteří společnost řídili z krakovské ústředny. Po tragické smrti T. Bati v roce 1932 se stal předsedou představenstva jeho nevlastní bratr Jan Antonín Baťa (1898–1965), kterého v roce 1935 nahradil Alois Gabesam, jenž byl za továrnu v Chełmku zodpovědný již od roku 1932.⁹

Bezprostředně po koupi pozemků v Chełmku v roce 1931 se začalo se stavbou první výrobní haly. V letech 1932–1939 byly vystaveny další provozovny nesoucí po druhé světové válce označení č. 11–15 a 21–25. Ve všech případech se jednalo o přízemní budovy o celkové kubatuře 88 000 m³. Výstavba přízemních provozoven bývá v literatuře vysvětlována příliš měkkou půdou, popř. blízkostí německých hranic. Podle mého soudu se mohlo jednat o přirozenou kombinaci obou zmíněných faktorů. Celkově byly haly prosklené, přičemž okna tvořila 75 % povrchu stěn. Většina hal byla vybavena sociálním zařízením: toaletami, umývárny a šatnami.¹⁰ Ještě před dokončením první výrobní haly odjelo v prosinci 1931 do Zlína prvních 36 zaměstnanců nové továrny, s nimiž se počítalo jako s technickým pilířem personálu školícího další pracovníky pobočky v Chełmku. Strojové

⁷ PACTWA, F.: *Opracowanie*.

⁸ LIPOWSKI, Jerzy – MARCISZ, Przemysław: *35 lat Fabryki Obuwia w Chełmku*. Chełmek 1967, s. 6; IWA-NEK, Henryk – PACTWA, Franciszek – WALA, Jan: *Południowe Zakłady Przemysłu Skórzanego „Chełmek” w Chełmku*. Chełmek 1982, s. 3.

⁹ LIPOWSKI, J. – MARCISZ, P.: 35 lat, s. 6. Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Oświęcimiu (= APKO), zespół 16/224, sign. 34/2010: Odpis poświadczony z rejestru handlowego dział B. Nr II/234. K. A. Gabesamovi srov. POKLUDA, Zdeněk: *Baťovi muži*. Zlín 2012, s. 58–59.

¹⁰ *40 lat PZS w Chełmku*. Chełmek 1972, s. 44; PŁATEK, Łukasz: *Przemysł obuwniczy w Chełmku w latach 1932–1947*. Diplomová práce, Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Kraków 2004, s. 71.

Pracovníci baťovské továrny v Chełmku, cca 30. léta 20. století. Zdroj: Miejski Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Chełmku. Dostupné online: <https://picasaweb.google.com/>

vybavení továrny dorazilo na místo 4. 12. 1931. Na počátku roku 1932 odjely na zaškolení do Zlína také ženy z Chełmka. Jejich úkolem bylo seznámit se s technikou šití svršků.¹¹ Také v pozdějších letech docházelo poměrně často k vysílání pracovníků z Chełmka na zaškolení do Zlína a na zlínském učilišti se učili mladí lidé z Chełmka a okolí. Mnoho z nich pracovalo v chełmské továrně i řadu let po válce, ale samozřejmě již ve značně změněných hospodářských podmínkách. Na jaře 1932 byla uvedena do provozu první výrobní dílna. Pracovní doba začínala v 7.00 a končila v 17.00, mezi tím byla od 12.30 do 13.30 přestávka na oběd. Fungovala zde i závodní jídelna, postavená společně s výrobními halami. Kromě továrny se začalo stavět i typické baťovské sídliště, ve kterém měli být ubytováni dělníci továrny. Jednalo se převážně o odborníky, kteří sem přišli přímo ze Zlína.¹² V letech 1931–1937 bylo dostavěno celkem 19 jednodomků, dvojdomků a čtyřdomků. K jejich výstavbě byly využity parcely hned naproti továrně na místě vykáceného lesa. Sídliště mělo rozlohu 12 hektarů. Kromě domků bylo vystavěno také fotbalové hřiště, kluziště, malý skokanský můstek, bazén, basketbalové a volejbalové hřiště, dětské hřiště, pingpongové stoly a kuželna. Rekreační areál zabíral celkovou plochu 7,5 ha. Ještě před vypuknutím druhé světové války byly v Chełmku zprovozněny jesle a dům pro matky s dětmi.¹³

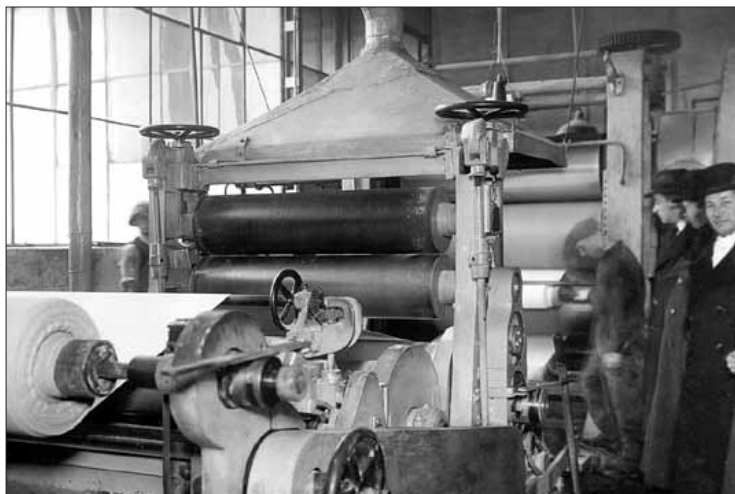
První stroje se do nové továrny musely dovést ze Zlína, avšak již během několika měsíců se továrna stala v rámci strojového vybavení plně soběstačnou.¹⁴ Spolupráce chełmské

¹¹ IWANEK, H. – PACTWA, F. – WALA, J.: *Południowe Zakłady*, s. 4.

¹² LIPOWSKI, J. – MARCISZ, P.: *35 lat*, s. 7–8.

¹³ PŁATEK, Ł.: *Przemysł*, s. 75–76; 40 lat, s. 50.

¹⁴ Zprovoznění továrny se neobešlo bez potíží: na počátku roku 1932 např. došlo ke konfliktu s polskými úřady a policií, které v reakci na chybějící dohodu s polským ministerstvem obchodu zakázaly výstavbu továrního areálu a posléze také bránily v dovozu strojů a obuvi. Administrativní problém byl naštěstí velmi rychle vyřešen, přesto výstavba továrny nadále narážela na obdobné problémy. Státní okresní archiv (= SOKa) Zlín, fond Baťa I/3, kart. 18, inv. č. 29.

Strojové vybavení výrobní haly baťovské továrny v Chełmku, cca 30. léta 20. století. Zdroj: Miejski Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Chełmku. Dostupné online: <https://picasaweb.google.com/>

Typické baťovské domky v Chełmku, cca 1937–1939. Zdroj: Miejski Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Chełmku. Dostupné online: <https://picasaweb.google.com/>

továrny s jinými baťovskými závody se omezovala pouze na nákup surovin nezbytných k výrobě obuvi. V krátké době tak vznikl moderní obuvní závod s vlastními koželužnami v Brzeziu a Jaśkowicach. Na jaře 1932 byla spuštěna výroba gumové obuvi: galoší, sněhovek, rybářských bot a holínek. V průběhu dalších měsíců byla zavedena také výroba kožené letní a zimní obuvi. Vyráběly se mužské, ženské a dětské boty, textilní bačkory. Jednalo se o různé druhy obuvi: kolíčkové, prošíváné a flexiblové.¹⁵ V prvním roce továrna zaměstnala 521 dělníků a výroba překročila počet 500 tisíc párů obuvi.¹⁶ Jednou v týdnu, obvykle v pátek, byla vyhrazena půlhodina na údržbu strojů, kterou prováděli kvalifikovaní odborníci. Větší opravy byly prováděny o víkendech a v době pracovního volna. Technický stav strojů hodnotila speciální komise, která také oceňovala nejlepší pracovníky koncernu. S růstem továrny se každým rokem zvyšoval i počet nových strojů, dodávaných nejčastěji z českých zemí, k výrobě se však používalo také strojů anglické a německé proveniencí.¹⁷ Nová Baťova továrna v Chełmku měla zásobovat kvalitní obuví celé Polsko. Strategii firmy bylo samozřejmě vytlačení konkurence z polského trhu obuvi, která disponovala dostatečnou kombinací kvality a ceny. Společnost ale svou strategii musela podřídit zájmům

¹⁵ LIPOWSKI, J. – MARCISZ, P.: 35 lat, s. 9.

¹⁶ IWANEK, H. – PACWA, F. – WALA, J.: Południowe Zakłady, s. 4.

¹⁷ 40 lat, s. 50.

Vzpomínka na tragicky zemřelého Tomáše Baťu, zřejmě červenec 1932. Zdroj: Miejski Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Chełmku. Dostupné online: <https://picasaweb.google.com/>

polského státu, a proto každoročně stanovovala plán výroby společně s varšavským ministerstvem průmyslu a obchodu.¹⁸

V roce 1934 se v celém Polsku vyrobilo 17 milionů párů obuvi. Do země bylo dovezeno zhruba 1 000 párů bot, vyvezeno jich bylo na 46 000.¹⁹ Za povšimnutí však stojí fakt, že se v Polsku pohybovaly ceny surovin o 20–50 % výše než v ostatních zemích. Ani tato skutečnost však nezabránila růstu objemu výroby bot v Polsku, která za pouhých šest let (1929–1935) vzrostla o celých 5 milionů párů: v roce 1929 bylo vyrobeno 14 milionů párů bot, v roce 1935 dosáhla výroba hodnoty 19 milionů. Ve výrobě i nadále převládala ruční výroba, mechanicky byly zhotoveny pouze 2 miliony párů bot. Proti strojové výrobě bot se stavěli především zastánci tradiční řemeslné výroby, kteří ji považovali za zhoubu tradičního řemesla (podíl baťovského podniku na celkové produkci kožené obuvi v Polsku činil v roce 1935 3–4 %). Vlastníkům továrny v Chełmku byl vyčítán zejména vývoz kapitálu do ciziny. Toto tvrzení se však nezakládalo na pravdě, protože vedení firmy investovalo podstatnou část zisku do dalšího rozvoje společnosti.²⁰ Pravým důvodem výbojů ostatních

¹⁸ 26. 1. a 1. 2. 1933 se ve Varšavě v budově Ministerstva obchodu a průmyslu konala konference, na které se společnost zavázala, že její každoroční výroba na území Polska nepřesáhne 600 tisíc párů koženého obuvi kromě pantoflí a bačkor (netýkalo se to rovněž gumové obuvi) a dovoz z Československa nepřesáhne 250 tisíc párů obuvi. Výroba mohla přesáhnout toto číslo jenov případě menšího dovozu z Československa. Společnost se také zavázala každoročně vyvézt do zahraničí minimálně 50 tisíc párů obuvi. Vývozu se netýkalo výrobní omezení, díky tomu mohla továrna vyrábět více obuvi – polské vládě záleželo hlavně na obhajobě polských výrobců a zlepšení obchodní bilance se zahraničím. PŁATEK, Ł.: *Przemysł*, s. 20–21. Archiwum Państwowe w Katowicach (= APK), zespół 1684/0, sign. 317.

¹⁹ Pro srovnání: v Československu se ve stejné době vyrobilo okolo 40 milionu párů, export se pohyboval kolem 7 milionů párů, import dosáhl pouze 14 000 párů. Viz Problem, s. p.

²⁰ Od založení podniku do roku 1935 investovala společnost v Polsku na 7 milionů zlotých. Viz tamtéž.

Jan A. Baťa se stávajícími dělníky továrny v Chelmku v červnu 1936. Zdroj: Miejski Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Chelmku. Dostupné online: <https://picasaweb.google.com/>

výrobci proti chełmské pobočce Baťových závodů byla neschopnost polských podniků obstát v konkurenci moderně řízeného a strojově vybaveného podniku. Po celou dobu svého působení v Polsku se Baťa důsledně držel léty prověřeného hesla „obrovská spotřeba – nízké ceny“. Za pouhých pár let existence chełmského podniku se Baťovi podařilo srazit cenu polských bot z neuvěřitelných 40–60 zlotých na 10 zlotých.²¹ Důvodem vysoké ceny polských bot byla závislost místní výroby na ruském odbytu, který byl po první světové válce zcela přerušen. Tradiční polský obuvnický průmysl, který byl před první světovou válkou soustředěn především ve středním Polsku v okolí Varšavy, Kielce a Lublina, ztratil kontakty s východem a nově již nenavázal. Podle statistických údajů se na území Polska v roce 1928 nacházelo 43 mechanizovaných továren s více než pěti zaměstnanci, pouze v osmi z nich počet zaměstnanců překročil stovku. Celkem bylo v obuvnickém průmyslu zaměstnáno 2 729 lidí. Nadále převládala ruční výroba v tradičních řemeslných dílnách (523), z nichž převážná většina (249) zaměstnávala do pěti zaměstnanců. V řemeslných dílnách pracovalo 3 241 lidí.²²

Od samého počátku doporučovalo vedení podniku všem pracovníkům nosit obuv s baťovskou značkou, která v práci musela být zcela čistá. Vedle továrny se nacházel firemní obchod, ve kterém si dělníci mohli zakoupit nejen boty, ale také další baťovské výrobky: pasty, vosky, kartáče a další prostředky nezbytné k péči o boty.²³

V roce 1934 obnášela roční výroba 1 812 000 párů kožené obuvi a 2 706 000 párů gumové obuvi.²⁴ V následujícím roce byly výsledky podobné: vyrobeno bylo 1 689 564 párů kožené obuvi, 2 701 812 párů gumové obuvi a 3 139 050 párů domácí obuvi.²⁵ Export továrny do jiných států obnášel v roce 1934 přes 58 tisíc párů obuvi. Export zboží zajišťoval hlavně přístav v Gdyni. V desítkách polských měst bylo v krátké době založeno mnoho firemních obchodů, kde bylo prodáváno zboží značky *Baťa*. Prodej baťovských výrobků pro-

²¹ Tamtéž.

²² SKRZYWAN, Wacław: *Handel obuwiami w Polsce*. Warszawa 1932, s. 5–8.

²³ LIPOWSKI, J. – MARCISZ, P.: *35 lat*, s. 10.

²⁴ APKO, fond 16/224, sign. 34/2010.

²⁵ Tamtéž, fond 16/224, sign. 34/2010, fond 1684/0, sign. 312.

Sklady a garáže
baťovské továrny
v Chełmku;
fotografie
byla pořízena
patrně ihned
po osvobození
v lednu 1945.
Zdroj: Miejski
Ośrodek Kultury
Sportu i Rekre-
acji w Chełmku.
Dostupné online:
[https://
picasaweb.
google.com/](https://picasaweb.google.com/)

vázela rozsáhlá reklamní akce. Na území Polska se nacházelo 113 filiálek (obchodů), ve kterých (dohromady se závodem v Chełmku) pracovalo k 31. prosinci roku 1934 celkem 1 674 pracovníků. V roce 1935 vlastnila společnost již 136 filiálek a do konce 30. let se jejich počet rozrostl na 440. Produktivitu práce zvyšovaly nové technologie (např. proudová výroba) a vysoká míra mechanizace. V letech 1932–1939 bylo na osmi montážních pásech vyrobeno na 12 milionů párů bot, které vyrobilo více než 1 850 stálých zaměstnanců (stav v srpnu roku 1939). Pouze za rok 1938 vyprodukoval Chełmek přes 2,2 milionů párů obuvi, čímž si zajistil monopol na polském trhu s gumovou a textilní obuví.²⁶ Expanze produkce a ovládnutí polského trhu jistě nebylo jednoduchou záležitostí. Dokumentuje to např. zpráva vedení podniku z roku 1934, podle níž se závod a jeho obchodní síť nevyvíjejí podle předpokladů, neboť narážejí na překážky ze strany vlády, která považovala baťovský podnik za „cizí kapitál“.²⁷

Továrna v Chełmku zaměstnávala v roce 1935 1 146 pracovníků, filiálky dalších 526 pracovníků. Společnost dosáhla přes 86 tisíc zlotých čistého zisku, přičemž 26 tisíc darovala na dobročinné účely. Podnik zaplatil přes 396 tisíc na daních a 262 tisíc na sociálních dávkách. Necelé 3 miliony (přesně 2 855 918) byly určeny na výplatu mezd.²⁸ Čistý zisk se roku 1935 téměř zdvojnásobil a přesáhl 141 tisíc zlotých. Podnik zaplatil přes 354 tisíc na daních a 219 tisíc na sociálních dávkách. I přes nepochybný hospodářský rozmach zůstávaly mzdy továrních zaměstnanců na přibližně stejné úrovni. Průměrná týdenní mzda dělníka v továrně v Chełmku činila 30 zlotých 50 grošů – pro srovnání: v Polsku vydělávali více jen dělníci zaměstnaní v hutnictví (46,2 zlotých) a hornictví (37,7 zlotých),²⁹ v malovýrobě činil tehdy v Polsku průměrný plat 14 zlotých. Ještě vyšší byl v Chełmku plat kvalifikovaného dělníka, který činil 70 zlotých.³⁰

²⁶ 40 lat PZS, s. 41.

²⁷ APKO, fond 16/224, sign. 34/2010.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Problem, s. p.

V roce 1934 zde začaly vycházet první závodní noviny v Polsku, pojmenované *Echo Chełmka*. Prvním vedoucím redakce byl Adam Kępko, dalšími pak Franciszek Węglorz (1934–1936), Jan Remer (1937) a Leon Pochowski (1938–1939). Náklad se pohyboval kolem 1 500 kusů. Rozsah byl stanoven na 6 stran ve formátu 310x280 mm. Od srpna roku 1938 byl formát zmenšen, zatímco rozsah vzrostl na 8 stran. Úkolem novin bylo udržovat kontakt mezi hlavním závodem v Chełmku a jeho pobočkami a zajišťovat po všech stránkách informovanost zaměstnanců. Řadový zaměstnanec se v nich dočetl povšechné, glorifikující a zároveň i poněkud manipulující informace o majiteli podniku (např. *Úvahy nad životem Tomáše Bati, Tomáš Baťa jako člověk* ad.), o továrně (např. *Nové metody řízení výroby, Prémie*) a oboru (např. *Z obuvnického světa*), o obci Chełmek, ale také o kulturních a sportovních aktivitách spojených s okruhem působnosti tiskoviny. Podstatnou část novin tvořila reklama snažící se formou fotografií, kreseb a inzerátů všestranně propagovat baťovské výrobky. Cena novin byla stanovena na přijatelných 10 polských grošů. Obsazení Polska na podzim roku 1939 znamenalo ukončení vydávání novin, k jeho obnovení došlo již v roce 1945. První poválečné číslo vyšlo 1. září, další v listopadu, následně vycházely noviny co 10 dnů. Od ledna roku 1946 byly noviny obnoveny opět jako týdeník, ale již v roce 1948 bylo v důsledku vážných politických změn v Polsku vydávání zastaveno.³¹ S opětovným vydáváním podnikového tisku se započalo v roce 1956, kdy po dva roky vycházelo periodikum s názvem *Z Taśmy Obuwniczej — organ KZ PZPR, Rady Robotniczej i Rady Zakładowej Południowych Zakładów Obuwia w Chełmku*. Od ledna roku 1958 se noviny vrátily ke svému původnímu názvu *Echo Chełmka* a vycházely jako dvoutýdeník. V současné době již nejsou závodním časopisem, ale časopisem městské samosprávy informujícím o obecních událostech.³² Dodejme, že *Echo Chełmka* doplňoval informační bulletin pracovníků továrny s názvem *Sprzedawca*. Od ledna 1939 začal vycházet také měsíčník továrních odborů s názvem *Organ Związku Zawodowego Pracowników Polskiej Spółki Bata SA w Chełmku-Rodzina Szewska*, který obsahoval především zprávy ze života továrny.³³

S blížící se hrozbou války začal J. A. Baťa uvažovat o přenesení chełmské továrny z blízkosti německé hranice do jiné, méně ohrožené části Polska. Na počátku roku 1939 zakoupil továrnu nábytku v Radomí, kde začal zřizovat dílny, ve kterých se měli školit pracovníci pro novou obuvnickou továrnu a příslušný sklad hotového zboží. Paralelně začal stavět novou továrnu u řeky Visla ve Wólce Gołębské u Puław v dnešním Lublinském vojvodství.³⁴ K realizaci těchto plánů byla z Chełmka vyslána skupina odborníků. Baťovy plány se ale dočkaly pouze částečné realizace. V Radomí se s výrobou začalo ještě v červnu roku 1939, kdy byla uvedena do provozu první továrna, v druhé polovině srpna začal zkušební

³¹ KOSOWSKA, Zofia: O „Echu” z dawnych lat. *Echo Chełmka*, 13, 1980; IWANEK, Rudolf: *Wspomnienia redaktora Echa*. Citované články jsou dostupné on-line na http://moksir.chelmek.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=33 (cit. 11. 10. 2013).

³² KOSOWSKA, Z.: O „Echu”; POKRYWKA, Henryk: O „Echu” z dawnych lat. *Echo Chełmka*, 16–17, 1980; IWANEK, R.: *Wspomnienia redaktora Echa*. on-line na http://moksir.chelmek.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=33 (cit. 11. 10. 2013).

³³ 40 lat PZS, s. 12–13.

³⁴ Zřízení továrny v Radomí a Wólce Gołębské bylo spojeno s plány polské vlády na přemístění různých průmyslových odvětví do vnitrozemí státu, co nejdále od německých hranic. Podnikatelům, kteří se k tomuto kroku rozhodli, polská vláda poskytovala mnoho výhod, zejména daňových. PIĄTKOWSKI, Sebastian: Żydowszczy robotnicy przymusowi w radomskiej fabryce obuwia „Bata” (1941–1943). *Kwartalnik Historii Żydów*, 2008, č. 3, s. 323.

provoz druhé. Týdenní výroba radomské továrny dosáhla před válkou 5 000 párů pracovní a 2 000 párů vojenské obuvi.³⁵ Závod ve Wólce Gołębské se před válkou nepodařilo uvést do provozu, ačkoliv vzdor náletům německého letectva se ve Wólce ještě 3. 9. 1939 pokračovalo v budování továrního komplexu. Ihned po vypuknutí války nařídil Baťa přemístit stroje z Chełmka do Wólki Gołębské, ale akce nebyla úspěšná.³⁶

Výroba v Němci zabraném Chełmku se koncem roku 1939 omezila na pět obuvnických dílen, provoz gumárny byl zastaven již v listopadu pro nedostatek surovin. Celkem zde působilo 700 zaměstnanců.³⁷ Kvůli změnám způsobeným druhou světovou válkou se vedení podniku ujali Němci a Alois Gabesam se vrátil do protektorátního Zlína. Roku 1940 byla firma vyškrtuta z obchodního rejstříku v Krakově a naopak zapsána do obchodního rejstříku v Katovicích pod názvem *Baťa Schuh und Lederwerke A.G. Chelmek*.³⁸ K výše uvedené změně došlo kvůli rozdělení Němci okupovaného území Polska do dvou částí: Chełmek administrativně spadl do části Polska přímo vtělené do nacistického Německa, Krakov se naopak nacházel na území Generálního gouvěrnementu. Ředitelem nově registrovaného podniku se stal Němec Reinhold Dubberke. V lednu roku 1940 Němci továrnu v Chełmku vybavili vlastními stroji na obrábění dřeva, které se lépe hodily k výrobě obuvi na vysoké dřevěné podrážce pro německou armádu, zajatce a vězně. V dalším období okupace již nedošlo k větším změnám ve výrobě: továrna se i nadále specializovala na výše uvedené druhy obuvi a v rámci válečné výroby zvyšovala svou produkci (v letech 1940–1944 bylo vyrobeno téměř 18 milionů párů obuvi).³⁹ Zvýšení výroby dosáhlo německé vedení podniku mj. na základě rapidního zhoršení podmínek dělníků, kteří téměř nedostávali zapláceno, a jakékoliv porušení pracovní kázně z jejich strany bylo velice přísně trestáno. Pracovní doba všech zaměstnanců byla prodloužena na 10 hodin a doba dovolených byla naopak zkrácena na pouhých 10 dnů.⁴⁰

S obdobím okupace a samotnou existencí závodu v období druhé světové války je však spojena ještě jedna důležitá skutečnost. Od roku 1942 začali Němci využívat k práci v továrně pracovní síly deportované z nedalekého koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau. Vězně nevyužívali pro práci přímo v obuvnické továrně, ale při pomocných pracích, např. při čištění rybníka, ze kterého chełmský závod čerpal vodu k provozu. Tato práce byla pro Němce životně důležitá, neboť čerpání vody z blízkého rybníka místo ze vzdálené řeky Przemsza výrazně snižovalo výrobní náklady. Vězni byli ubytováni v chełmské čtvrti Paprotnik v kůlně v blízkosti úzkokolejné dráhy spojující závod s lomem *Jazdówka*. První pracovní komando o síle 150 mužů tvořili Židé všech národností. Práce neschopní byli transportováni zpět do koncentračního tábora, kde byli vyměněni za zdravé a silné jedince. Jídlo pro vězně dodávala baťovská továrna. Kdy přesně pracovní komando vzniklo, nevíme. První zmínky o jeho existenci máme s určitostí z podzimu roku 1942. S jistotou víme, že pracovní komando bylo zrušeno 9. 12. 1942, a to i přesto, že vykonávané práce

³⁵ PIĄTKOWSKI, S.: Żydowscy robotnicy, s. 323. SOKa Zlín, fond Baťa I/4, kart. 155, inv. č. 604.

³⁶ Expedice strojů a zboží však začala již 20. srpna, za pár dnů bylo naloženo 50 vagonů do Radomi a 32 galarů do Wólki. Dorazilo 32 vagonů a 8 galarů, ostatní zůstaly třet na kolejích i na vodě. 19 vagonů strojů naložených 2. 9. se našlo na stanicích v Chełmku v polovině září, byly složeny a odvezeny zpět do továrny. Již 18. 9. začala jedna dílna opět pracovat. SOKa Zlín, fond Baťa I/4, kart. 155, inv. č. 604.

³⁷ SOKa Zlín, fond Baťa I/4, kart. 155, inv. č. 604.

³⁸ APK, zespól 1684/0, sign. 315.

³⁹ 40 lat, s. 50; Południowe Zakłady, s. 6; LIPOWSKI, J. – MARCISZ, P.: 35 lat, s. 13.

⁴⁰ 40 lat, s. 28.

ještě zdaleka nebyly dokončené. Záznamy z táborové márnice dokazují, že během nich v Chełmku zemřelo 47 vězňů.⁴¹

Dne 25. ledna 1945 byl Chełmek osvobozen Rudou armádou. Po obsazení továrny byl vyvezen veškerý materiál. Vlastní továrna při obsazení neutrpěla závažnější škody, takže její vedení se mohlo ihned pustit do nákupu nového materiálu a 26. 2. 1945 začít s výrobou. Továrnu technicky i administrativně zprovoznili bývalí zaměstnanci tak, jak fungovala v předválečném období. Prvním ředitelem byl Jakub Koryczik, technickým vedoucím se stal Julian Janota.⁴² Nyní však již továrna pracovala v podmínkách, kdy státní moc pomalu přebírala komunistická strana. V prvním poválečném roce továrna vyprodukovala přes milion párů obuvi a zaměstnávala okolo 1 900 pracovníků. Velkou část této produkce tvořily objednávky pro sovětskou armádu. I v dalším roce rozvoj výroby pokračoval: v červnu roku 1946 továrna týdně produkovala na 50 tisíc párů obuvi, celková produkce za léta 1945–1946 se vyhoupla až na 3,2 milionu párů bot.⁴³ Koncem roku 1946 však polská vláda rozhodla o znárodnění závodu. Již následujícího roku závod změnil název na *Poludniowe Zakłady Obuwia Chełmek*, přičemž původní vlastník – J. A. Baťa – byl definitivně vymazán jak z obchodního rejstříku jako majitel továrny, tak z názvu továrny. Tímto aktem definitivně zaniklo baťovské působení v Chełmku.⁴⁴

Továrna jako státní podnik přetrvala dalších 50 let 20. století, ale podle nově nastavených pravidel volného trhu, která v Polsku začala platit po roce 1989, nevydržela a na začátku 21. století zcela zanikla. V poválečné době se sice rozrostla do nebývalých rozměrů a stal se z ní velkopodnik s centrálně řízeným hospodářstvím, který již v 50. letech 20. století zaměstnával přes 5 000 pracovníků a vyrobil ročně kolem 6 milionů párů obuvi (v 70. letech přesáhla zaměstnanost 10 000 dělníků, vybudovány byly i pobočné závody v Będzinu, Krakově, Jaworznu-Szczakowě, Łodygowicích, Osvětimi, Żivci a Skočově), přesto se s novou historickou realitou vyrovnat nedokázala a postupně zanikla.⁴⁵ Dnes žije v Chełmku přes 9 000 obyvatel, ale město samotné již nemá s dřívější tovární výrobou obuvi nic společného.⁴⁶ Obuvnictvím se zde zabývá jen několik malých soukromých firem, zánik baťovské továrny dnes dokumentují chátrající stavby a výrobní haly. V městě ale ještě žijí pamětníci, kteří si slavnou baťovskou éru dobře pamatují a s nostalgií na ni vzpomínají. Ve městě dosti dynamicky působí muzeum Dom Pamięci Baty a Klub Idei Baty.⁴⁷ Dom Pamięci Baty byl slavnostně otevřen v říjnu roku 2007 za přítomnosti Tomáše J. Bati (1914–2008), který Chełmek navštívil spolu s manželkou Soňou. T. J. Baťa při této příležitosti také přijal titul čestného občana města. Vzpomínky na první léta závodu a jeho zakladatele jsou tak v městě neustále živé, jeho obyvatelé jsou na své dějiny hrdí.

⁴¹ IWASZKO, Emeryka: Aussenkommando Chełmek. Komando zewnętrzne Chełmek. *Zeszyty Oświęcimskie*, 1970, č. 12, s. 47–56; MAREK, Martin: Baťův koncern za války? : Ke způsobům psaní baťovské historie. *Dějiny a současnost*, 35, 2013, č. 3, s. 41–43.

⁴² SOkA Zlín, fond Baťa I/10 – provozní účetnictví, inv. č. 14.

⁴³ 40 lat, s. 28; LIPOWSKI, J. – MARCISZ, P.: 35 lat, s. 18.

⁴⁴ LIPOWSKI, J. – MARCISZ, P.: 35 lat, s. 18.

⁴⁵ 40 lat, s. 76.

⁴⁶ Stav k 31. 12. 2011 viz *Rocznik demograficzny : Demographic Yearbook of Poland*. Warszawa 201, dostupný on-line na http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/rs_rocznik_demograficzny_2012.pdf (cit. 11. 10. 2013).

⁴⁷ Posláním Klubu idejí Bati je uchování baťovské historie a baťovských tradic, pečuje o Dům paměti Bati, pořádá přednášky, semináře apod.

PŘÍLOHA

Tab. 1: Výroba a zaměstnanost v továrně Baťa v Chelmku v letech 1932–1946

Rok	Výroba obuví V Tis. Párů	Zaměstnanost
1932	580,0	521
1933	1 057,4	751
1934	1 516,8 (1 518,0*)	890
1935	1 536,4 (1 530,4*)	1 219 (1 146*)
1936	1 684,5	1 256
1937	2 140,8	1 343
1938	2 260,0	1 669
1939	1 987,2**	1 656
1940	2 177,9**	
1941	3 233,7**	
1942	3 920,7**	
1943	3 917,5**	2 835
1944	2 557,3	
1945	1 079,3	1 896
1946	2 129,3	2 189

Zdroj: PYKA, Jacek: Tomáš Baťa v Polsku. In: TOMAŠTÍK, Marek (ed.): *Tomáš Baťa : Doba a společnost : Sborník příspěvků ze stejnojmenné zlínské konference, pořádané ve dnech 30. listopadu – 1. prosince 2006*. Brno 2007, s. 77–80. J. Pyka tyto údaje cituje podle SIEKIERA, Tadeusz: *Baťa – organizacja i zarządzanie*. Kraków 1995, s. 46.

* Údaje z protokolů valného shromáždění akcionářů. APKO, fond 16/224, sign. 34/2010.

** Tyto údaje jsou minimálně odlišné od údajů, které uvádějí archivní prameny ve Zlíně, tabulka níže.

Tab. 2: Prodej obuvi, punčoch a pneumatik značky Baťa v letech 1934–1938 v Polsku

Rok	Obuvi	Punčochy	Pneumatiky
1934	1 457,6	655,9	
1935	1 522,6	690,1	1,6
1936	1 756,8	941,9	3,1
1937	2 055,3	1 346,4	0,9
1938	2 526,9	756,6*	0,7*

Zdroj: PŁATEK, Ł.: *Przemysł*, s. 95.

* Prodej za první půlrok.

Tab. 3: Dovoz obuvi ze Zlína do Polska v letech 1932–1937 v tis. pár

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	1937
	126,1	81,7	11,9	5,3	1,9	1,5

Zdroj: PŁATEK, Ł.: *Przemysł*, s. 20.

Tab. 4: Vývoz obuvi vyrobené v továrně Baťa v Chelmku do zahraničí v letech 1934–1938 v tis. párů

ROK	1934	1935	1936	1937	1938
	58,6*	55,6	76,4	133,5	29,8

Zdroj: PŁATEK, Ł.: *Przemysł*, s. 21.

* Údaj převzat z protokolů valného shromáždění akcionářů. APKO, fond 16/224, sign. 34/2010.

Tab. 4: Zisk společností v letech 1934–1938

ROK	1934	1935	1936	1937	1938
	86 114	141 960	48 746	6 470	113 311

Zdroj: APKO, fond 1684/0, sygn. 315; SOKa Zlín, fond Baťa I/10 – provozní účetnictví, inv. č. 14.

Tab. 5: Výroba v továrnách v Chelmku, Ottmuthi a Radomi za druhé světové války

ROK	1939	1940	1941	1942	1943	1944 první půlrok
Ottmuth	3 694	2 373	3 189	3 207	3 705	1 581
Radom	—	405	1 235	2 231	2 617	1 399
Chelmek	1 988	1 946	3 308	3 921	3 913	1 644/987*

Zdroj: SOKa Zlín, fond Baťa I/10 – provozní účetnictví, inv. č. 14.

* První/druhý půlrok (neplný údaj)

Zusammenfassung

Chelmek – Die polnische Fabrikstadt von Baťa

Arkadiusz Markowski

Die 20er und 30er Jahre des 20. Jahrhunderts sahen eine große Expansion der Schuhmachergesellschaft von Baťa, neue Fabriken und Städtchen sind damals in der ganzen Welt entstanden. Die Firma Baťa gründete ihre Niederlassungen in der ganzen Welt und beteiligte sich auch an dem Aufbau von neuen Städten für die Arbeitnehmer ihrer Fabriken. Zu Anfang der 30er Jahre wurde die Fabrik in Chelmek in Südpolen unweit von Krakau und der tschechoslowakisch-deutschen Grenze gegründet. Die hiesige Fabrik entwickelte sich sehr schnell, es entstanden hier neue Arbeitsstellen. Das Wirtschaftswachstum beeinflusste im positiven Sinne des Wortes den Charakter von Chelmek. Zu Ende der 30er Jahre produzierte der Betrieb von Chelmek mit dem Direktor Alois Gabesam schon über 2 Millionen Schuhpaare und beschäftigte über 1600 Arbeitnehmer. Die rasche Entwicklung der tschechischen Gesellschaft in Polen unterband der Ausbruch des Zweiten Weltkrieges. Die Führung des Betriebs übernahmen die Deutschen. Im Rahmen der Kriegsherstellung steigerte der Betrieb die Produktion bei minimalem Kostenaufwand. Der Betrieb spezialisierte sich auf die Herstellung der Schuhe auf hoher Holzsohle für die deutsche Armee, Geiseln und Häftlinge. Weder die Kriegsergebnisse, noch die Befreiung durch die Rote Armee verursachten dem Betrieb größeren Schaden. Gleich nach dem 26. Februar 1945 wurde hier die Herstellung erneuert, an der sich nun die ursprünglichen Arbeiter beteiligt haben wie auch diejenigen, die von der deutschen Verwaltung entfernt wurden. Im ersten Nachkriegsjahr stellte der Betrieb über Million Schuhpaare her und beschäftigte etwa 1900 Arbeitnehmer. Zu Ende des Jahres 1946 entschied aber die polnische Regierung von der Verstaatlichung des Betriebs. Bereits das nächste Jahr änderte der Betrieb seinen Namen auf Południowe Zakłady Obuwia Chelmek, wobei die Gesellschaft von J. A. Baťa als ursprünglicher Inhaber dadurch definitiv sowohl aus dem polnischen Handelsregister, wie auch aus dem Namen des Betriebs verschwand. Durch diesen Akt endete endgültig die Tätigkeit von Baťa in Chelmek. Der Betrieb existierte dann weitere 50 Jahre, konnte sich aber nicht in den neuen Verhältnisse von 1989 behaupten und am Anfang des 21. Jahrhunderts ging definitiv zu Grunde.

INDEX

STUDIES

- JAROSLAVA SMETANOVÁ
129 To Each Their Own and Czech Children into Czech Schools The Activity of Czech Protective Associations as Exemplified by the National Union for Southwest Moravia and the National Union of Pošumaví
- ARKADIUSZ MARKOWSKI
152 Chelmek – Bafa's Polish Company Town

MATERIALS

- DAVID PINDUR
165 They Should Be Hesitant to Attend Confession and Accept the Holy Eucharist... A Source Concerning the Issue of Re-Catholicisation of the Town of Strumeň in the 17th Century
- JIRÍ ŠÍL
176 Not a National Revivalist, but Nation Enhancement Maker: Personality of Grammar School Teacher Vincenc Prasek from his Student's Point of View
- IGOR LISOVÝ
187 From the Popularising Oeuvre of Professor Pavel Oliva, DrSc. (Dedicated to the 90th Birthday of the Scholar, Pedagogue, Translator and Populariser of Classical Antiquity)

HORIZONS

- HANNA KUROWSKA
195 State of Research on the History of Culture in Poland in the 20th Century and at the Beginning of the 21st Century

LITERATURE

- 225 Reviews
229 Literature Reports
244 CHRONICLE

HISTORICA REVUE PRO HISTORII A PŘÍBUZNÉ VĚDY

Vychází dvakrát ročně. Toto číslo vyšlo 20. prosince 2013
Cena 100 Kč + poštovné
Vydává Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, Dvořákova 7, 701 03 Ostrava, CZ, IČ: 61988987
Adresa redakce: Katedra historie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Reální 5, 701 03 Ostrava, CZ
e-mail: historica@osu.cz
Vedoucí redaktor: Prof. PhDr. et Dr.h.c. Milan Myška, DrSc.
Výkonný redaktor: Mgr. Jiří Brňovják, Ph.D.
Obálka, grafická úprava a sazba: Kazimierz Gajdzica
Obrázek na titulní straně: Monstrance z roku 1686, kostel sv. Barbory ve Strumeni (foto Kazimierz Gajdzica)
Překlady: Jiří Knap (něm.), Jakub Vala (ang.),
Tisk a vazba: FINIDR Finidr, s. r. o., Český Těšín
Distribuce: Prodejna skript Ostravské univerzity, Mlýnská 5, 701 03 Ostrava 1
tel.: 597 091 034, e-mail: prodejna.skript@osu.cz